

A személyiség biológiai perspektívái

Humánetológia

- z Konrad Lorenz, Niko Tinbergen
- z Darwinizmus: alkalmazkodás
- z Fajspecifikus viselkedés
- z Élőlények szabadon történő megfigyelése
- z **Ösztön**: adaptív, evolúció során létejött, genetikailag programozott viselkedési folyamat

Az ösztönös viselkedés meghatározói

- z Öröklött mozgási sémák
- z Kulcsingerek
- z Öröklött kiváltó mechanizmusok
- z Öröklött felismerő képességek
- z Embernél: Darwin hipotézise az érzelmek kifejezéséről és felismeréséről

Példák az öröklött fajspecifikus emberi viselkedésre

- z Csecsemők képességei
- z Imprinting, kötődés
- z Félelmek
- z Társas viselkedés

Humán szociobiológia

- z Darwini biológia
- z Populációgenetika
- z „Az önző gén”
- z Altruizmus magyarázata: rokonszelekció
- z Kortól és helytől független társas viszonyok magyarázata

Szociobiológiai magyarázatok

- z Vértartozás, negatív imprinting
- z A nemek eltérő szexuális és szaporodási stratégiái
- z Altruizmus: inkluzív fitness, rokonszelekció

Genetikai hasonlóság és vonzalom

- z Jobban vonzódunk azokhoz, akik genetikailag hasonlóak hozzánk (≈ Szondi)
- z Szexuális kapcsolatban is álló személyek genetikai hasonlósága 50% ⇔ akik nem, azoknak csak 43 %
- z A barátságválasztásban is megnyilvánul ⇒ altruizmus ⇒ hasonló gének túlélése
- z Testi és arcvonások hasonlósága, szagészlelés

Párválasztás, versengés

- z Aki több energiát fektet az utódnevelésbe, az válogatosabb: nők
- z Aki több utódot tud létrehozni, az kevésbé: férfiak
- z „Szex tárgyak” és „siker tárgyak”
- z Rövid- és hosszú távú stratégiák
- z Nők: szépség és fiatalság
- z Férfiak: státus és dominancia

Agresszió

- z „Fiatal hím szindróma”
- z Szociális és szexuális sikertelenség
- z Gyilkosságok és nemi aktivitás egybeesése

A humán viselkedéskomplexum

- z A csoportérettel kapcsolatos szociális tulajdonságok
- z A csoportélet szinkronizációját szolgáló viselkedési mechanizmusok
- z Konstruktív képességek

A csoportérettel kapcsolatos szociális tulajdonságok

z Individuális csoportok	z Csoportgyűlölet
z Csoportlojalitás	z különböző csoportok között
z Szociális vonzódás: kontaktustartás, dependencia	z Táplálékmegosztás
z Csökkentett, szabályzott belső agresszió	z Komplementer kooperáció
	z Szexualitás multifunkcionalitása
	z Szülőgondoskodás

A csoportélet szinkronizációját szolgáló viselkedési mechanizmusok

z Empátia: érzelmi szinkronizáció	z Imitáció: spontán viselkedésszinkronizáció
z Hipnózis: vezérelt szinkronizáció	z Nevelés, tanítás, fegyelmezés
z Ritmus, ének, zene, tánc: érzelmi és viselkedési szinkronizáció	z Szabálykövetés
	z Rítusok használata

Konstruációs képességek

- z Asztrakció: Másod- és harmadlagos reprezentációk használata
- z Eszközhasználat és -készítés
- z Mimika és mimézis
- z Nyelvhasználat
- z Hiedelemrendszerek

A személyiség, mint evolúciós rendszer

- z Faji jellegzetesség: szabálykövetés
- z Szokások, hiedelmek, technikák: szabályok rendszere
- z Kultúra: szociális viszonyok (státusz, dominancia) és tárgyak használatának szabályrendszerei
- z Az emberi elme képes absztrakt szabályok kreálására és kommunikációjára: fogalmi gondolkodás

A személyiség, mint evolúciós rendszer

- z A személyiség: új evolúciós alrendszer
- z „Egytagú csoportok”
- z A lokális reprezentációk szerepe megnő
- z A használható kulturális komponensek, ideák kiválogatása

Öröklődés és személyiség

- z Magatartás- vagy viselkedésgenetika
- z Ikerkutatás: monozigóta és heterozigóta ikerpárok vizsgálata
- z Örökletesség becslés értéke
- z Adoptációkutatás

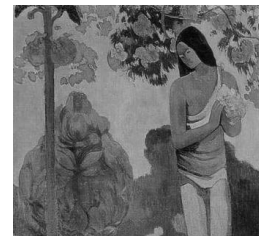
Temperamentum

- z A személy „általános érzelmi természete”
- z Kora gyerekkortól fellelhető öröklött tulajdonságok
- z Mit és hogyan teszünk
- z Felnőttkori hatások
- z Génexpresszió változásai

Aktivitás

- z Vigor (erőteljesség): a viselkedés intenzitása, amplitúdója
- z Tempó: a cselekvés sebessége

Szociabilitás

- z Másokkal való együttlét igénye
- z A magány kerülése
- z Ömagában jutalom értékű

Emocionalitás

- z Distressz, düh és félelem: arousal emelkedés (Buss és Pomin)
- z Eysenck koncepciójához hasonló
- z Larsen és Diener: az erős negatív és pozitív érzelmek átélése együtt jár

Egyéb személyiségvonások

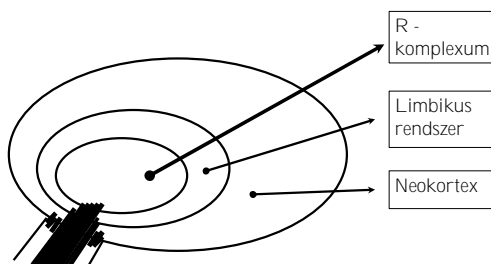
- z Impulzivitás
- z Intelligencia
- z Társas támogatás, válás, attitűdök
- z Szexuális irányultság: ikrek, nőiágon több
- z Az életkorral hatás csökken
- z Az intelligenciánál nő ¼

Agyműködés és személyiség

- z Kérgi lokalizációs kísérletek: plaszticitás
- z Eysenck: Formatio reticularis és agykéreg: ARAS rendszer
- z Gray: Mediális szeptális területek, hippokampusz: BAS és BIS rendszerek
- z MacLean evolúciós szemléletű hármas agymodellje

A Maclean- féle hármas agymodell

A Maclean féle agymodell alapfeltevései

- z A három összetevő három evolúciós lépés eredménye
- z Párhuzamosan működő három „biológiai komputer”
- z Anatómiai-funkcionális különbségek
- z Önálló intelligenciával, idő-térérzékeléssel, emlékezettel rendelkeznek

Az R-komplexum

- z A hüllők, az emlősök és az ember közös képződménye
- z Gerincvelő és agytörzs
- z Agresszió
- z Terriotoriális viselkedés
- z Szociális hierarchia szabályozása

A limbikus rendszer

- z Az emlősök és az ember közös képződménye
- z Szubkortikális területek
- z Érzelmek, szükségletek szabályozása
- z Hormonműködés szabályozása
- z Szaglás és emlékezet
- z Gondoskodás és altruizmus

Neokortex

- z Intelligencia
- z Magasabb szellemi működések: tanulás, gondolkodás, nyelvhasználat
- z Kognitív funkciók
- z Gátlások

Szenzoros élménykeresés

- z Marvin Zuckermann
- z Új, komplex, arousal-emelő ingerek keresése
- z Kockázatkeresés, szokatlan élmények
- z Pozitív érzelmek, jutalom elvárása
- z Impulzív, szocializálatlan élménykeresés

A szenzoros élménykeresés szerepe

- z Gyakrabban mutatnak orientációs reakciót
- z Magas sz.é.: inger \uparrow agyi elektromos aktivitás \uparrow : augmentátorok
- z Alacsonyabb sz.é.: inger \uparrow agyi elektromos aktivitás \downarrow : reduktorok

Eysenck, Gray és Zuckermann elméletének összehasonlítása

	Elkerülés	Pozitív viszonyulás	Impulzív cselekvés
Eysenck	Neuroticizmus	Extraverzió	Pszichotizmus
Zuckermann	Neuroticizmus	Extraverzió	Impulzív szocializálatlan szenzoros élménykeresés
Gray	Szorongásosság	Impulzivitás	Impulzivitás és alacsony szorongás

Hormonműködés és személyiség

- z Embrionális nemi hormonhatás az agyban (tesztoszteron): maskulinizáció
- z Exploráció és agresszió
- z Agyi struktúrák és mérete és szinaptikus kapcsolatok eltérő volta
- z A két féltéke összeköttetés gazdagabb a nőknél

Korai hormonális különbségek és a viselkedés

- z Anya szteroidkezelése prenatális korban: gyakoribb agresszív válaszok
- z Androgénhatásnak kitett lányok: több fiús játék
- z Magasabb tesztoszteronszint fiúknál születéskor: nagyobb bátorság

A tesztoszteron és a felnőtt viselkedés

- z Magasabb tesztoszteronszint: fokozott antiszociális viselkedés fegyvereknél
- z Gyakoribb kortárskonfliktusok, több szexuális partner, fokozott alkohol és drogfogyasztás
- z Alacsonyabb társadalmi-gazdasági státusznál gyakoribb

A tesztoszteron és a felnőtt viselkedés

- z A kutatások szerint a tesztoszteronszint, az agresszió és a dominancia összefügg
- z Tesztoszteronszint és személyiségvonások viszonya
- z Extraverzió
- z Impulzivitás és szenzoros élménykeresés

A hormonok ciklikus hatásai

- z A tesztoszteron szintje szociális helyzetek hatására módosul
- z Versenyhelyezeten elért siker megemeli, kudarc csökkenti
- z Szexuális együttlét után megemelkedik
- z A személy magaiztosanak érzi magát

Siker \Rightarrow tesztoszteron \uparrow \Rightarrow magaiztosság
 \Rightarrow siker \Rightarrow tesztoszteron \uparrow ...

A női nemi hormonok hatása

- z Hormonális változások a menstruációs ciklus alatt (ösztrogén, progeszteron)
- z A progeszteron emelkedett szintje hangulati változásokat okozhat:
- z Hangulati labilitás, ingerlékenység, düh, feszültség, idegesség
- z Lehangoltság, csökkent érdeklődés, energiaszint csökkenés, koncentrációs nehézségek
- z Alvás és étvágy változásai \Rightarrow PMS

Egyéb fontos viselkedésirányító hormonok

- z Korai stresszhatások (pl izoláció): CRH ↑ stressz-érzékenység
- z Pozitív társas hatások: endorfin ↑, eufória
- z Anya-gyerek kötődés, tárgyvesztés és endorfin-rendszer
- z Vazopresszin, oxitocin és szociális memória
- z Oxitocin: affiliáció (társas fajokban magasabb) és szülési folyamat

Hormonok, dominancia és evolúció

- z Az agresszió segíti a férfiakat a dominancia és a státusz megalapozásában: szexuális kapcsolat sikere ↑
- z A női erőforrásokat lecsapolná, elvonná a fontosabb tevékenységektől
- z Ma már fontosabb a társadalmi-gazdasági fölény
- z A túlságosan versengő és pózoló férfiak nehézségei a készségek elsajátítása során